

eredményez, lehetővé teszi az állomány jobb használatát és az olvasók magas színvonalú ellátását. Az ügy érdekében a koordináció lehető legteljesebb kibontakoztatására van szükség. Sok akadályozó tényezővel kell számolni, ilyen például a hatóság-centrikus szemlélet, a munka néhány konzervatív formája, az elavult tradíció. A koordináció problémája további elméleti munkát is követel, ennek főként a könyvtárak sajátosságainak egzaktabb megragadására kell koncentrálnia.

/TKACSENKO, G. B. – ROMANOVA, A. V. – PETROVA, A. A.: *Kooperacija i funkcional'naja koordinacija v rabote naucsno-tehnicsezkih i maszszovüh bibliotek. = Naucsnuje i Tehnicsezskie Biblioteki SZSZSZR, 1980. 1. sz. p. 30–34./*

(Feimer Ágnes)

A Scandia-terv: gyűjtőkori együttműködés a skandináv országok között

A világ tudományos könyvtárai már régen felismerték, hogy önállóan nem képesek megbirkózni azzal a feladattal, hogy minden olyan irodalmat beszerezzenek, amely iránt várhatóan igény merül fel. Ez a felismerés vezetett Németországban már a század elején a *Sonder-sammelgebiete-terv*, az Egyesült Államokban a második világháború után a *Farmington-terv* és Skandináviában az ún. *Scandia-terv* létrehozásához.

Az egybehangolt állománygyarapítási tervek két *előfeltétel*en alapulnak:

1. Az együttműködő könyvtáraknak késznek kell lenniük arra, hogy legalább a speciálisan beszerzett irodalmat a megállapodásban részt vevő többi könyvtár rendelkezésére bocsássák.

2. Tudni kell, hogy a tervben foglalt irodalom hol található.

Az első feltétel főként technikai jellegű körülményeken múlik (földrajzilag és nyelvilag viszonylag egységes terület, megfelelő postai szállítási rendszer, az együttműködő könyvtáraknak a könyvtárközi kölcsönzésben szerzett jártassága stb.).

A másik feltétel teljesítéséhez kétféle bibliográfiai információra van szükség, egyrészt arra, amely közli, milyen irodalom létezik egy adott témáról, másrészt arra, amely azt tartalmazza, hol található meg ez az irodalom.

A gyarapítási feladatokat a *terv formai vagy szakterületi kritériumok* szerint jelöli ki. A multidiszciplináris gyűjtőkörü egyetemi könyvtárak együttműködésére a Scandia-terv a kisebb szakterületek szerinti megosztást irányozta elő, míg a szakkönyvtári csoportok közötti együttműködés formai kritériumokon alapult (a kiadványok nyelve és földrajzi eredet szerint).

A Scandia-terv 1954-ben indult meg és a Skandináv Tudományos Könyvtárosok Egyesületének (Scandinavian Association of Research Librarians) védnöksége alatt működött. A munka hivatalos kötelezettségek nélkül és rendkívül csekély anyagi eszközök igénybevételel folyt (minden résztvevő ország bizonyos összeget helyezett el a terv gondnokságánál).

A cél a világ tudományos és műszaki irodalmi termésének maximális, majdnem teljes lefedése volt, valamint – a tervben előírtaknak megfelelően – a korábban már beszerzett anyag átadása egyik könyvtárból az adott anyag gyűjtéséért felelős másik könyvtárba. *A terv így független volt a bibliográfiai számbavételtől.* Csak azt kellett tudni, hogy melyik könyvtár felelős egy bizonyos témájú anyag gyűjtéséért, a kereső máris az adott könyvtárhoz fordulhatott a konkrét dokumentumért.

A világszerte tanúsított figyelem ellenére, amely ezt az egyedülálló tervet kísérte, *a Scandia-terv nem eredményezett közvetlen sikert.* Az irodalom egyik könyvtárból másik könyvtárba történő átadása soha nem valósult meg, részben azért, mert úgy vélték, nem lehet a könyvtárak állományából kivonni olyan anyagot, amely a központi katalógusok szerint az adott könyvtárban található meg. Az állománygyarapítási munka sem folyt a tervben előírt intenzitással, mivel az anyagok többségének beszerzése a gyűjtésükre kijelölt könyvtárnak nem volt érdeke. A dokumentumok gyűjtése iránti csekély érdeklődés azzal is magyarázható, hogy semmiféle külön anyagi eszközt nem biztosítottak a könyvtárak számára sem a célra, sem a személyzetre, sem a vásárlásokra.

Annak ellenére, hogy a Scandia-terv nem bizonyult túl sikeresnek, *volt néhány pozitív eredménye.* Az általános könyvtárak ragaszkodtak kisebb szakterületeikhez, a szakkönyvtárak számára a terv bizonyos fajta védelem szerepét töltötte be a nem kívánt anyagokkal szemben, amelyekkel sok könyvtár túl van terhelve. A terv eredményeként a skandináv könyvtárak közötti együttműködés nagymértékben javult. Az új szerzeményekről készült katalóguscédulákat a könyvtárak egymás között kicserélték, és az időszaki kiadványokról nyomtatott katalógust kezdték kiadni.

A hatvanas években minden skandináv országban megvalósult a tudományos könyvtárak nemzeti tanácsa. A Skandináv Tudományos Könyvtárosok Egyesülete e tanácsok figyelmébe ajánlotta a Scandia-tervet. A hetvenes évek elején a nemzeti tanácsok közös munkabizottságot alakítottak a könyvtárak közötti együttműködés előmozdítására, s e bizottság operatív bizottságot hozott létre a Scandia-terv megvalósítására is. Az operatív csoport, amely másfél évvel ezelőtt egy új testület, a *Tudományos Könyvtárak és Tudományos Tájékoztató Skandináv Tanácsa (Nordic Council for Scientific Information and Research Libraries = NORD-INFO)* keretében átszerveződött, fő feladatának tekintette a Scandia-

terv célkitűzéseinek és munkamódszereinek tisztázását. Két fontos tényezőt kellett figyelembe vennie:

1. A hatvanas évek közepe óta *adatbankon alapuló dokumentációt vezettek be a skandináv országokban*, főként Svédországban és Dániában. Így a tudósok nagyobb mennyiségű információt szerezhettek az irodalomról, ami a források iránti fokozott igényhez vezetett. A könyvtárak e megnövekedett információéhséget nehezen tudták kielégíteni, mivel az információs források koncentrációja nem párosult a könyvtári háttér növekedésével.

2. A hatvanas években a másolási technika rendkívül nagymértékben fejlődött, ami elvezetett a jelenlegi gyakorlathoz, *a cikkmásolatok küldéséhez a folyóiratok kölcsönzése helyett*. Ez a skandináv országok között enyhítette a kölcsönzési forgalmat, de a más országokból, elsősorban Nagy-Britanniából, a BLLD-ből (British Library Lending Division = A British Library Kölcsönző Részlege) és elődjétől származó kölcsönzések száma megnövekedett.

A BLLD-nek a kölcsönzési problémákkal kapcsolatos szokatlan szemlélete olyan újdonság volt, amely a skandináv országok érdeklődését is felkeltette. Svédországban a hatvanas évek végén a Tudományos Könyvtárak Nemzeti Tanácsa (National Council for Research Libraries) *javaslatot tett a kormánynak a svéd kölcsönző könyvtár létesítésére*. E javaslatot azonban nem fogadta rokonszenv a felsőbb szervek részéről. A svéd könyvtárak közötti hagyományos és rendszeres együttműködés is oka lett annak, hogy a központi kölcsönző könyvtár iránti igény nem volt túlságosan hangos.

Mindazonáltal a svéd javaslatot érdeklődéssel tanulmányozták más skandináv országokban is, és *a skandináv kölcsönző könyvtár létesítésének lehetősége is szóba került*. Megvalósítására mégsem került sor, elsősorban azért, mert szervezési szempontból túlságosan bonyolult lett volna olyan állandó intézmény fenntartása, melyet négy ország pénzén alapítottak és működtetnek. A svéd kölcsönző könyvtár minden bizonnyal érdektelenné tette volna a svéd könyvtárakat a Scandia-tervben, a skandináv kölcsönző könyvtár pedig elavulttá tette volna a terv egészét.

A Scandia-tervre még mindig szükség van, és még mindig működik, ha nem is a kezdeti intenzitással. Időközben ui. a skandináv könyvtárak közötti együttműködés új, realisabb utakat látszik találni. A kölcsönző könyvtárak alapítása helyett bizonyos *várakozás kíséri a központi szakkönyvtári rendszert*. Ilyen típusú könyvtárakat már létrehozta Norvégiában és Finnországban, terveznek Svédországban, és tárgyalnak róluk Dániában is. Várhatóan ezek lesznek az együttműködés jövőbeni bázisai.

A másik jellemző vonás, hogy a gyűjtőkori együttműködés célja az irodalmi termésnek nem maximális, csak optimális lefedése a skandináv országokban. Ez azt

jelenti, hogy nem várják el a könyvtáraktól, hogy rendkívül ritkán használt irodalmat is gyűjtsenek.

A skandináv országok közötti együttműködést a könyvtárközi kölcsönzés területén *a központi katalógusok* igen fejlett rendszere segíti – a könyveké nemzeti szinten, a folyóiratoké egyre inkább skandináv szinten.

A svéd tudományos könyvtárakban *1886 óta létezik a külföldi könyvek és időszaki kiadványok nyomtatott központi katalógusa*. A dán nyomtatott katalógust 1901-ben, a finnt 1929-ben kezdték kiadni. Norvégiában az Oslói Egyetemi Könyvtárban a központi cédulakatalógust mikrofilmre is felvették. Az elmúlt években *több központi folyóirat szakkatalógust készítettek* és jelentettek meg nyomtatott formában, most pedig számítógéppel készülő *általános központi folyóiratjegyzéket (NOSP) dolgoznak ki*, amely ISDS file-on alapul, fő összetevői a norvég és a finn nemzeti központi folyóirat katalógusok. A Scandia-terv tanácsadó csoportja javasolja, hogy a nagy könyvtárak katalógusait nagyobb mértékben vegyék mikrofilmre, és más olyan intézkedéseket is felvet, amelyek lehetővé tennék, hogy teljesebb képet nyerjünk arról, milyen irodalom hozzáférhető Skandináviában.

A Scandia-terv és problémái körüli kutatások még nem értek véget. 1979 őszén *a skandináv irodalomellátás hiányosságainak felderítésére folytak vizsgálatok*. A tanulmány eredménye megerősítheti azt a hipotézist, hogy Skandináviában az irodalomellátás nem túl rossz. Az elszigeteltebb dán kutatás azt bizonyította, hogy a kölcsönzési kérések nagy részét más skandináv ország könyvtáraiból elégítik ki.

Az előkészületben lévő kutatások másik fontos területe *bizonyos fajta irodalom szükségességének kérdésével foglalkozik*. Egyes külföldi disszertációk, bizonyos külföldi hivatalos kiadványok stb. hatalmas gyűjteményeket képeznek sok könyvtárban. Sok esetben elegendő lenne ilyen anyagokból egyetlen példány egy skandináv könyvtárban.

Az együttműködésnek az állománygyarapításon, a bibliográfiai számbavételén kívül fontos tényezője *a könyvtárközi kölcsönzés*. A Scandia-terv operatív bizottsága az 1972-ben történt átszervezés után nem sokkal, külön munkacsoportot hozott létre a könyvtárközi kölcsönzésre. A csoport szemináriumot rendezett a könyvtárközi kölcsönzésről és kézikönyvet szerkeszt e témáról.

A Scandia-terv az egybehangolt állománygyarapítást szolgáló tervből a skandináv tudományos könyvtárak közötti átfogó együttműködés általános keretévé vált, s mint ilyen a NORDINFO programjainak egyik fontos területét reprezentálja.

/SANNER, L. E.: *Scandia Plan: Collecting cooperation in the Nordic countries*. = *IFLA Journal*, 5. köt. 4. sz. 1979. p. 282–287./

(Feimer Ágnes)